

Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9056-5475;

Собко Ганна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0002-5938-3400

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ “НАСИЛЬСТВО” У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У статті досліджуються погляди представників різних наукових шкіл щодо визначення феномену “насильство”, зокрема, з акцентом на особливостях його співвідношення з поняттям “примус”. Зазначено, що як примус, так і насильство буває безпосереднім, індивідуалізованим і опосередкованим, закодованим в інститутах і механізмах суспільства, прихованим і відкритим, фізичним і психологічним.

Окреслено та виділено загальні трактування сутності феномену насильства та акцентовано увагу на притаманних насильству ознаках. Крім того, зазначено, що отримані в цій статті результати створюють методологічне підґрунтя для подальшого удосконалення системи знань щодо поняття насильства у кримінальному праві.

Ключові слова: насильство, примус, категорія, поняття, феномен насильства, філософсько-правові концепції, методологічні аспекти.

Сьогодні відбуваються соціальні зміни, які стали не просто нормою, а умовою існування суспільства. У цьому аспекті насильство є результатом боротьби нового зі старим, воно стає не просто неминучим, а й певним інструментом для досягнення мети та успіху. Водночас насильство часто змішують з поняттям примусу, зокрема, знаходиться виправдання насильству, і воно вже перетворюється на примус, особливо на легітимний примус. Таким чином, навіть у демократичних державах можна виправдати і війни, і навіть повсякденне насильство у сім’ї, насильство відносно слабких тощо.

Метою цієї статті є дослідження методологічних засад щодо осмислення феномену “насильство”, зокрема, з акцентом на особливостях його співвідношення з поняттям “примус”.

Як правило, насильство означає свідоме, навмисне застосування різних форм примусу відносно особистостей, груп людей, націй, класів та інших соціальних груп, тобто сковування свободи. Як примус, так і насильство буває безпосереднім, індивідуалізованим і опосередкованим, закодованим в інститутах і механізмах

суспільства, прихованим і відкритим, фізичним і психологічним. Будь-яке насильство є примусом, але не будь-який примус є насильством.

Примус може бути необхідним. Такий примус спрямовано на збереження порядку, забезпечення безпеки громадян (прикладом може бути перешкода самогубцю покінчити з життям, вживати алкоголь, наркотики, гвалтувати, красти тощо). Завдяки примусу мають дотримуватися загальнолюдські норми і правила. Примус також може застосовуватися з метою зробити добро. Але нерідко добрі наміри для інших і для більшості повертаються злом. Примус під виглядом благодіяння може робити явне зло. Він може бути власне насильством – результатом свідомого, навмисного довільного застосування сили, що перешкоджає особистості, верствам, групам розвивати свої творчі здібності, свою індивідуальність, незалежно від того, які результати, яке значення матиме для тих, на кого впливають.

Примус завжди супроводжується обмеженням волі, але свобода ніколи не може бути безмежною, вона сковується нормами моралі, нормами права, виробничою, сімейною необхідністю. Усвідомивши ті чи інші форми або правила, закони, людина може в межах цих правил здійснювати свою діяльність, тому примус у різних формах необхідний. Але наскільки він необхідний, чи можливо уникнути насильства?

Цивілізований світ має протистояти та протидіяти насильству, а не змагатися у насильстві. З метою успішного протистояння насильству виникає потреба у докладному аналізі, у безпосередньому вивченні цього феномену та усвідомленні його змісту для подальшого вироблення та удосконалення правових заходів протидії.

Зазначена проблематика представлена широкою палітрою різноманітних досліджень. Це питання в тому чи іншому аспекті досліджувалося низкою вчених, але означена проблема зумовлює потребу у з'ясуванні змісту цієї категорії, яка розглядається в різних аспектах: історичному, соціологічному, психологічному, юридичному, антропологічному, біологічному, політичному та відноситься до, так званих, загальнонаукових понять, які відіграють інтегративну роль, поєднуючи навколо себе результати досліджень різноманітних наук.

Розв'язання зазначеного має важливе значення для наукового дослідження у будь-якій галузі правових знань, оскільки визначає вихідні засади такого небезпечного соціального явища. Незважаючи на численність наукових робіт у напрямі осмислення цього поняття, ми акцентуємо увагу на деяких питаннях осмислення поняття насильства, зокрема з погляду філософії. Адже філософія виробляє такі загальнотеоретичні принципи пізнання, як об'єктивність, всебічність, доповнення, принцип активності суб'єкта і деякі інші, які може і повинна використовувати теорія права. Філософія не займається створенням спеціальних правових категорій. Це справа теорії права. Але оскільки право входить у систему соціальних відносин та інститутів, безпосередньо пов'язане з буттям людини, то теорія права користується понятійним апаратом, що розробляється філософією і має універсальне значення. Зокрема, одним із таких понять, яким користується юридична наука, є поняття “насильство”.

У цьому контексті справедливо наголошує А.О. Йосипів, що “насильство” слід відносити до, так званих, загальнонаукових понять, які відіграють інтегративну

роль, поєднуючи навколо себе (синтезуючи, акумулюючи в собі) результати досліджень різноманітними науками різних видів агресії або насильства [1, с. 62].

Перша тематизація насильства у філософському дискурсі належить Гераклітові, у його знаменитому 29-му фрагменті, в якому війну він називав батьком усіх, царем усіх: одних вона повідомляє богами, інших – людьми, одних творить рабами, інших – вільними [2, с. 202].

Аристотель розглядав силу як свого роду категорію категорій, фундаментальну категорію всього суцього. Зрозуміло, сила не тотожна насильству; про останнє мова йде тільки тоді, коли при зіткненні суверенних сил має місце подолання однієї сили іншою. Насильство розуміється Аристотелем як природна необхідність і фізична закономірність: “Насильство та примус, а таким є те, що заважає й перешкоджає в чому-небудь, всупереч бажанню й власному рішенню. Справді, насильство називається необхідністю; тому воно й тяжке” [3, с. 151].

Якщо вільні античні філософи експлікували переважно “силовий” бік насильства, то представники середньовічної філософії виявили інший, “авторитетний” аспект насильства, пов’язаний з компетентністю, здатністю розпоряджатися, умінням наполягти на своєму. У силу того, що схоластична філософія була можлива тільки на правах служниці теології й світоглядна позиція філософа неминуче виявлялася визначена християнськими догматами, схоластам дісталось завдання теодицеї, у межах якої й проходила у часи Середньовіччя розробка проблематики насильства. Августин і Фома Аквінський стали тими, хто дав проблемі зла в створеному Богом світі задовільне рішення; перший – на базі неоплатонічної філософської традиції, другий – на базі аристотельської [4, с. 107–120; 5, с. 66–73].

Подібно до того, як у політичній традиції, мається на увазі, що в державі здійснюється перехід від насильства до влади й права через монополізацію насильства, у традиції релігійно-християнській будь-яке вихідне від Бога насильство розглядається як конструктивне й легітимне. Метафізична прірва між “градом земним” і “градом Божим” не порушує структурно-функціональної єдності насильства. Новоевропейська зміна філософської парадигми відбилася й на проблематиці насильства, розгляд якої було перенесено з області онтології й метафізики в сферу політичної філософії у працях Т. Гоббса, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо.

Т. Гоббс у трактаті “Левіафан” розробив теорію суспільного договору. На думку філософа, без суспільного договору люди не здатні до мирного співіснування у силу природної ворожнечі один до одного, “боротьби всіх проти всіх” [6]. Монополізуючи насильство, державна влада робить всі інші форми насильства незаконними й тим самим рятує суспільство від небезпеки зникнення в хаосі неконтрольованого тотального насильства.

Д. Локк у “Двох трактатах про правління” доповнив цю теорію ідеєю існування природних прав людини, до яких він відносив право на життя, волю, власність. Замах на природні права людини є насильством, нейтралізація якого є необхідною функцією державної влади, передусім – її виконавчої галузі [7]. Ж.-Ж. Руссо ввійшов в історію політичної думки як автор знаменитого “Суспільного договору”, у якому подавалось теоретичне обґрунтування цивільного суспільства, заснованого на волі й безумовній рівності юридичних прав громадян [8]. Новий стиль філософського мислення привів до вироблення розвинутого юридичного мислення

щодо насильства, основні постулати якого й понині залишаються непорушними підставами конституційного права будь-якого цивілізованого суспільства. Новоєвропейські політико-філософські розробки проблематики насильства одержали свій розвиток у працях представників німецької класичної філософії.

У трактаті “До вічного миру” І. Кантом уперше висловлено здогад про об’єктивну закономірність, що веде до встановлення вічного миру, про неминучість створення на мирних засадах союзу народів. Тут відбувається те ж, що й з окремими людьми, що поєднуються в державу, щоб перешкодити взаємному винищуванню. Держави змушені будуть “вступити в союз народів, де кожна, навіть найменша держава могла б очікувати своєї безпеки й прав не від своїх власних сил, а винятково від такого великого союзу народів” [9, с. 285].

Інший представник німецької класичної філософії І. Гердер вважає, що угода, укладена в умовах ворожих відносин між державами, не може бути надійною гарантією миру. Для досягнення вічного миру необхідно моральне перевиховання людей. Гердер висуває низку принципів, за допомогою яких можна виховати людей у дусі справедливості й людяності; зокрема відраза до війни, менше шанування військової слави [10, с. 360].

Дисгармонією є думка Гегеля, що війна здійснює історичний вирок цілим народам, які не пов’язані з абсолютним духом. За Гегелем, війна – двигун історичного прогресу, “війна зберігає здорову моральність народів у їх індиференції стосовно визначеностей, до їхньої звичності й укорінення...” [11, с. 289].

Послідовники Гегеля неоднозначно оцінювали роль насильства у світовій історії. Є. Дюрінг намагався обґрунтувати положення, що “первинне все-таки варто шукати в безпосередньому політичному насильстві, а не в непрямій економічній силі”. У роботі “Анти-Дюрінг” Ф. Енгельс рішуче відкидає цю абсолютизацію насильства, наголошуючи, що приватна власність на засоби виробництва виникли “в інтересах підвищення виробництва й розвитку обміну, – отже, згідно з економічними причинами. Насильство не відіграє при цьому ніякої ролі” [12, с. 166].

На наше переконання, у кінці XIX століття заслуговують на увагу погляди німецького соціолога М. Вебера, який починає розглядати насильство через призму легітимності і в його зв’язку з державою: “Держава, так само як і політичні союзи, історично їй попередні, є відношенням панування людей над людьми, що спирається на легітимне (тобто таке, що вважається легітимним) насильство як засіб” [13, с. 645].

У західній філософській традиції XX століття створюються теоретичні роботи, присвячені проблематиці насильства, формується особливий дискурсивний простір, для якого характерне розрізнення категорій “насильство”, “сила”, “влада”. До основних робіт, які, на наше переконання, заслуговують на особливу увагу та детальне вивчення, можна віднести: “Роздуми про насильство” французького філософа та соціолога Ж. Сореля, в якій автор висуває поняття міфу про загальний страйк як колективне мобілізуюче уявлення, здатне стати основою революційних трансформацій; “До критики насильства” німецького філософа В. Беньяміна, роботи якого лежать в основі сучасного розуміння модернізму, а самого вченого вважають одним із найвпливовіших філософів культури XX століття; “Про насильство”

Х. Арендт, в якій німецько-американський філософ, політичний теоретик та історик радикально переосмислює феномен насильства, що традиційно вважався якщо не основою влади, то одним з основних способів її здійснення, зокрема, якщо вважати владою легітимну форму панування, притаманну будь-якій групі узгоджено діючих людей, насильство виявляється її повною протилежністю – його застосування завжди є наслідком слабкості влади і продовжує її руйнувати.

Не можна не виділити роботи фахівців другої половини ХХ століття, що характеризуються дослідженням поняття насильства через спробу осмислення зв'язку жахів Другої світової війни (Голокосту) і основних принципів модерну. Так, необхідно згадати “Негативну діалектику” – одну з головних теоретичних робіт німецького філософа та соціолога Теодора Адорно, а також його спільні роботи з Максом Хоркхаймер “Діалектика освіти”; “Актуальність голокосту” З. Баумана, “Номо Сасер. Що залишається після Освенцима: архів і свідок” Д. Агамбена. Особливу думку, що вплинула на інших мислителів, на проблематику насильства у його зв'язку з колоніалізмом, представив у своєму творі “Les damnés de la terre” Ф. Фанон. У дослідження проблеми зробив важливий вклад ще один представник франкфуртської школи – Г. Маркузе, який у своїй творчості торкається теми репресивності цивілізації, бунту, революційної теорії (“Ерос і цивілізація”, “До ситуації нових лівих”). Особливе місце в осмисленні ролі насильства в діяльності окремих соціальних інститутів займають роботи М. Фуко, такі як, наприклад, “Наглядати і карати” і “Безпека, територія, населення”.

Варто зазначити, що чимало вчених, зокрема психологів, психіатрів, психоаналітиків (наприклад, З. Фрейд, К. Лоренц, Б.Ф. Скіннер), вивчали поведінку тварин, досліджували феномен насильства (або в цьому випадку – агресії) через зв'язок психіки людини, її біологічних властивостей з проявами агресії.

У другій половині ХХ століття радянські автори в цілому перебували в руслі загальноєвропейської філософської традиції осмислення проблеми насильства. Насамперед необхідно назвати сучасного дослідника В.В. Денисова, який написав у 1975 р. роботу “Соціологія насильства”, в якій зібрано унікальний історико-філософський матеріал по темі, проаналізовано майже всі існуючі на той момент концепції насильства. На особливу увагу заслуговують роботи А.А. Гусейнова (“Моральна демагогія як форма апології насильства”, “Мораль і насильство”, “Етика ненасильства” тощо), він не один десяток років працює в області етики ненасильства, вироблення можливих визначень поняття “насильство”. Питання насильства і ненасильства, війни і моралі всебічно розглядаються в творчості Р.Г. Апресяна (“Досвід ненасильства в ХХ столітті”, “Насильство і ненасильство: філософія, політика, етика”, “Моральні обмеження війни: проблеми та приклади”). Величезну теоретичну глибину мають твори Б.Г. Капустіна (зокрема “До поняття політичного насильства”), в яких можна знайти одну з небагатьох спроб створити концепцію насильства в межах того дискурсивного простору, який на Заході представляють Х. Арендт, Ж. Сорель, В. Беньямін.

Варто відзначити також дослідження з проблеми насильства, які проводять учені в суміжних із філософією соціально-гуманітарних сферах, серед них Я.І. Гилянський (“Соціальне насильство”), А.П. Назаретян (“Антропологія

насильства і культура самоорганізації. Нариси з еволюційно-історичної психології”, “Еволюція ненасильства: історична ретроспектива”).

В останній чверті ХХ – початку ХХІ століть у Європі починають складатися теорії, які вивчають насильство з позицій соціальної феноменології та соціального конструктивізму. Серед творів, що вплинули на це дослідження, можна назвати “Феномен насильства” Д. Річеса і “Насильство. Новий підхід” М. Вієвіоркі.

Серед робіт останнього часу на особливу увагу заслуговує праця “Про насильство” словенського вченого С. Жижека, в якій розглядається питання про зв’язок соціальної системи, ідеології і насильницьких актів. Автор приховане насильство вважає таким собі “вічним двигуном”, джерелом різноманітних форм видимого насильства, зокрема він розглядає загрозу глобального тероризму, з одного боку, і “монополію на застосування фізичного насильства”, яка характерна для сучасної держави, з іншого. Насильство – це не пряма характеристика певних дій, воно розподілено між діями і їх контекстом, між діяльністю і бездіяльністю. Проаналізовано правомірність вираження насильства через три його форми: об’єктивну, суб’єктивну і символічну. Зокрема, об’єктивне насильство, разом із насильством суб’єктивним і символічним, є відправним моментом, джерелом, причиною зла як такого. Славој Жижек акцентує увагу на тому, що потрібно навчитися усунути від видимого “суб’єктивного” насильства, вчиненого будь-якою чітко розпізнаною силою. Таке відсторонення дозволяє розпізнати насильство, яке лежить в основі наших спроб боротьби з насильством, і сприяти толерантності. Метод універсальний і справно нищить будь-яку очевидність.

Окремої уваги заслуговує думка І. Ільїна про причини походження насильства. Це питання він розглядав, зважаючи на конкуренцію між особистостями, кожна з яких прагне “за найменшої витрати сил отримати найбільше задоволення, тобто працювати якомога менше, а отримувати за це щонайбільше” [14, с. 66.]. Така конкуренція полягала в зіткненні різних інтересів у спільній боротьбі за існування. Під інтересом науковець розуміє “ставлення тієї людини, що живе і бажає всього того, що їй необхідно або важливо”.

Коли здобуває перемогу людина з таким інтересом, І. Ільїн називає це конкуренцією, вона не стосується всіх доступних рівною мірою благ, яких вистачить усім: повітря у просторі, води в річках, світла в полі тощо. “Але боротьба виникає негайно, як тільки повітря (наприклад, у маленьких комірках), або води (наприклад, у пустелі або при псуванні водопроводу), або світла виявляється в обмеженій кількості. Все, що забезпечує або полегшує життя людини і чого в цей момент на всіх не вистачає – все це викликає конкуренцію і загострює боротьбу за існування до такої міри, що люди стають один одному ворогами” [15, с. 74.].

Так пояснює походження насильства І. Ільїн. Воно є однією з форм або одним із видів боротьби, в процесі якої застосовуються різні способи придушення волі конкурентів, зокрема шляхом насильства. Однак слід зазначити, що це твердження Ільїна про причини походження насильства мають або односторонній, або настільки осяжний характер, що поняттями “інтерес” і “конкуренція” охоплюються й інші причини застосування насильства, які можуть мати політичний, правовий, кримінальний і побутовий характер. Походження насильства він вбачав у “наявності душевної схильності людини до зла як результату його суб’єктивної

оцінки, яку порівнював з “розгнужданістю” звіра, з тяжінням до розширення влади і повноти захоплення. Таким чином, зла воля людини пояснюється його внутрішніми мотивами. Тільки вони можуть викликати будь-які його рухи тіла, які можуть проявлятися, наприклад, у примушуванні та насильницьких діях” [15, с. 395.].

Дослідивши думки та позиції згаданих вище науковців, можна виділити кілька трактувань сутності феномену насильства.

По-перше, насильство як суспільний інститут. Форми насильства в сучасному світі – це нерівний розподіл добробуту, безробіття, поправлення прав людини та релігійної свободи, расизм, сексизм, корупція, наркоманія, насильство в сім’ї і на вулиці, стреси, страх, тиск ЗМІ [16].

По-друге, насильство як прояв індивідуальної людської агресії, ірраціонального біологічного інстинкту, де насильство виступає як продукт людської природи (наприклад, роботи Гоббса, Ніцше, Фрейда), відбувається біологізація і психологізація насильства. Другий напрям поширився в другій половині XIX століття спочатку під назвою соціал-дарвінізму. Закономірності тваринного світу були поширені на суспільне життя, теорія природного відбору і боротьби за існування перенесена в область соціальних відносин. На місце організму поставлена соціальна група. Насильство соціал-дарвіністи пов’язували з сутністю цивілізації, оголошували війни природними для людського суспільства. У наш час в іншому сенсі проблему насильства трактує соціальна етологія. Австрійський біолог Конрад Лоренц вважає, що соціальне насильство має етологічну природу, зумовлену біогенетично. Людина генетично недосконала і непристосована як біологічний вид, звідси її агресивні прагнення щодо собі подібних. Людина на відміну від тварин здатна на братовбивство. Ця внутрішньовидова агресія слугує збереженню виду. Лоренц доводить, що жага агресії і насильства є вродженим інстинктом людської природи і джерелом будь-яких конфліктів.

Третє. Насильство як абстрактне етичне поняття. У цьому сенсі говорять, що насильство – це зло, що заподіюється людині; застосування сили відносно кого-небудь; ірраціональна дія, що завдає шкоди в тій чи іншій формі; порушення чийх-небудь інтересів і прав. Отже, насильство трактується як негативне явище. Привабливість такого розуміння насильства в тому, що воно розглядається як протиприродна поведінка і явище, на відміну від біологізаторських трактувань.

Четверте. Психологічне або духовне насильство, що позначає відповідний тиск або шкідливий вплив на чиясь совість, психіку, переконання, спосіб мислення або духовну свободу. Завдяки такому насильству людину примушують вести себе зовсім не так, як вона того хотіла би. Насильство може бути спрямоване проти життя і здоров’я людини, його честі та гідності, свободи її волі та духу. Це зачіпає основні права та інтереси особистості, порушує природні права людини.

Таким чином, насильство – це суспільне відношення, під час якого одні індивіди (групи) за допомогою зовнішнього примусу, що становить загрозу життю, підпорядковують собі інших, їх здібності, продуктивні сили, власність [16]. У цьому визначенні наголошується на соціальному характері насильства, та на тому, що воно застосовується у всіх сферах суспільного життя – економічній,

політичній та духовній. Його суб'єктами і об'єктами можуть бути окремі особистості, класи, групи людей, а також нації і держави.

Враховуючи погляди представників різних наукових сфер, ми приходимо до висновку, що таке багатогранне поняття й досі не має єдиного визначення. Варто зазначити, що античні філософи експлікували переважно “силовий” бік насильства, а представники середньовічної філософії виявили інший, “авторитетний” аспект насильства, пов'язаний з компетентністю, здатністю розпоряджатися, умінням наполягти на своєму.

Показовим є те, що зусиллями провідних представників культурної та політичної еліти другої половини ХІХ – початку ХХ століття насильство було міфологізоване та інкорпороване в тоталітарні ідеології нацизму, фашизму й комунізму. Проблема насильства в межах марксистського вчення є, насамперед, проблемою революційного насильства. Крім того, у багатьох філософських, публіцистичних і художніх творах насильство виступало в образі втілення самої творчої сили природи. Здобутки багатьох авторів того часу стали своєрідною інтелектуальною увертюрою до такого розгулу насильства світових війн і революцій, якого ніколи не знала людська історія.

Крім того, насильству притаманні такі ознаки: 1) насильство може охоплювати будь-яке приниження людини, все те, внаслідок чого спричиняється обмеження індивідуальних фізичних та духовних поглядів на життя, те, що заважає оволодівати повнотою можливостей особистісного характеру; 2) насильство може бути прямою формою застосування сили чи погрози такого застосування: вбивство, зґвалтування, розбій. Тобто, так звані, тяжкі форми насильницьких дій; 3) насильство може передбачатися в чинному КК, ЦК, КУпАП та інших нормативних документах, а може й не мати такої характеристики; 4) насильство посягає не тільки на тілесну будову чи сексуальну недоторканість людини, а й психічне здоров'я та економічну свободу.

Загалом, проаналізувавши філософські концепції усвідомлення змісту феномену насильства, можна виділити такі закономірності підходів до проблематики насильства: 1) античні поети й філософи приділяли переважну увагу онтології насильства, під яким розуміли невід'ємний елемент світового порядку; 2) представники патристики й схоластики, світоглядні позиції яких були детерміновані церковними догматами, розробляли проблематику насильства в межах метафізичної проблематики; 3) новоєвропейські мислителі перенесли аналіз феномену насильства зі сфери онто-теології в сферу політичної філософії, заклавши основи правового підходу до розуміння насильства, що і понині займає належне місце як у філософській, так і в повсякденній думці; 4) представники німецької класичної філософії збагатили новоєвропейську традицію розуміння насильства етичними підходами, при цьому продовжуючи розробку проблематики насильства в політичному аспекті.

Враховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що отримані в цій статті результати створюють методологічне підґрунтя для подальшого удосконалення системи знань щодо поняття насильства та протидії йому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Йосунів А.О.* Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2009. 290 с.
2. *Фрагменты ранних греческих философов.* М.: Наука, 1989. 576 с.

© Korystin Oleksandr, Sobko Hanna, 2019

3. *Аристотель*. Сочинения: в 4 т. М.: Мысль, 1975. Т. 1. 550 с.
4. *Августин А.* Исповедь. М.: Канон+, 1997. 464 с.
5. *Фома Аквинский*. Сумма теологии. Ч. I: в 3 т. К.: Ника-Центр, 2003. Т. 2. 336 с.
6. *Гоббс Т.* Сочинения: в 2 т. М.: Мысль, 1991. Т. 2. 736 с.
7. *Локк Д.* Сочинения: в 3 т. М.: Мысль, 1988. Т. 3. 670 с.
8. *Руссо Ж.-Ж.* Об общественном договоре. Трактаты. М.: КАНОН-Пресс, 2000. 544 с.
9. *Кант И.* К вечному миру. Сочинения: в 6 т. М., 1966. Т. 6. С. 257–309.
10. *Гердер И.Г.* Идеи к философии истории человечества. М.: Наука, 1977. 703 с.
11. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права. М.: Мысль, 1990. 524 с.
12. *Маркс К., Энгельс Ф.* Сочинения: в 50 т. М.: ГИПЛ, 1961. Т. 20. 827 с.
13. *Вебер М.* Избранные произведения: пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайдено. М.: *Прогресс*, 1990. 808 с.
14. *Ильин И.А.* Собрание сочинений: в 10 т. / сост., вступит. ст. и коммент. Ю.Т. Лисицы. Москва: Русская Книга, 1993–1999. Т. 4: [Понятия права и силы; Общее учение о праве и государстве; О сущности правосознания; О монархии и республике; Из лекций “Понятия монархии и республики”]. Москва: Русская книга, 1994. 624 с.
15. *Ильин И.А.* Собрание сочинений: в 10 т. / сост., вступит. ст. и коммент. Ю.Т. Лисицы. Москва: Русская Книга, 1993–1999. Т. 5: Основное нравственное противоречие войны; О сопротивлении злу силою; Статьи. Письма. Выступления. Москва: Русская книга, 1996. 608 с.
16. Философия: учеб. для вузов под ред.: В.Н. Лавриненко, В.П. Ратникова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ. 2008. 735 с.

REFERENCES

1. *Yosipiv A. O.* (2009) Nasilnitska zlochinnist: determinanti ta protidiiia organami vnutrishnikh sprav. “Violent crime: Determinants and counteraction by internal affairs bodies: dis ... PhD in Law: 12.00.08. L. 290 p. [in Ukrainian].
2. *Fragmenty rannikh grecheskikh filosofov.* “Fragments of early Greek philosophers” М.: Nauka. 1989. 576 p. [in Ukrainian].
3. *Aristotel.* (1975) Sochineniia. “Aristotle”. Essays: in 4 vol. VOL. 1. М.: Mysl, 550 p. [in Russian].
4. *Avghustin A.* (1997) Ispoved. “Confession”. Moscow: М.: Kanon+. 464 p. [in Russian].
5. *Foma Akvinsky.* (2003) Summa teologii. “Sum of theology”. P. I: in 3 vol. K.: Nika– Center. Vol. 2. 336 p. [in Russian].
6. *Gobbs T.* (1991) Sochineniia. “Essays”: in 2 vol. Vol. 2. М.: Mysl. 736p. [in Russian].
7. *Lokk D.* (1988) Sochineniia. “Essays”: in 3 vol. Vol. 3. М.: Mysl. 670 p. [in Russian].
8. *Russo ZH.-ZH.* (2000) Ob obshchestvennom dogovore. Traktaty. “About the social contract”. Treatises М.: KANON-Press. 544 p. [in Russian].
9. *Kant I.* (1966) K vechnomu miru // Sochineniia. “To eternal peace”. Essays: vol 6. Vol. 6. М. 257–309 pp. [in Russian].
10. *Gerder I. H.* (1977) Idei k filosofii istorii chelovechestva. “Ideas for the philosophy of human history”. М.: Nauka. 703 p. [in Russian].
11. *Gegel H. V. F.* (1990) Filosofiiia prava. “Philosophy of law”. М.: Mysl. 524 p. [in Russian].
12. *Marks K., Engels F.* (1961) Sochineniia. “Essays”: in 50 vol. Vol. 20. М.: GIPL. 827 p. [in Russian].
13. *Veber M.* (1990) Izbrannyye proizvedeniia: Per. s nem. “Selected works”: Transl. from Germ. / Composition, commonly. edited. and after. Yu.N. Davydova; preface. P.P. Gaidenko М.: Progress. 808 p. [in Russian].
14. *Ilin I.A.* (1994) Sobraniie sochinenii: v 10 t. / sost., vstupid. st. i komment. Yu.T. Lisitsy. Moskva: Russkaia Kniga, 1993–1999. T. 4: [Poniatiiia prava i sily; Obsheie ucheniie o prave i gosudarstve; O sushchnosti pravosoznaniia; O monarkhii i respublike; Iz lektсий “Poniatiiia monarkhii i respubliki”]. “Collected works: in 10 vol. /composition, opening page and comment. Yu.T. Lysitsy. Moscow: Russian Book, 1993–1999. vol. 4: [Concepts of law and force; General doctrine about law and state; About essence of legal consciousness; About monarchy and republic; From lectures “Concepts of monarchy and republic”]. Moscow: Russian Book, 1994. 624 p. [in Russian].
15. *Ilin I.A.* (1996) Sobranie sochineniy: v 10 t. / sost., vstupid. st. i komment. Yu.T.Lisitsy. – Moskva: Russkaya Kniga, 1993–1999. T. 5: [Osnovnoe npravstvennoe protivorechie voyny; O soprotivlenii

zlu siloyu; Stati. Pisma. Vystupleniia]. “Collected Works: 10 vol. / Comp., Enter. Art. and comments. Yu.T. Lisitsy. Moscow: The Russian Book, 1993–1999. V. 5: [The basic moral contradiction of war; About resisting evil by force; Articles. Letters Speeches]”. Moscow: The Russian Book, 1996. 608 p. [in Russian].

16. *Filosofiya: ucheb. dlya vuzov pod red.: V.N. Lavrinenko, V.P. Ratnikova. “Philosophy”: studies. for universities ed.: V.N Lavrinenko, V.P. Ratnikov. [4th ed., Pererab. and add.]. M.: UNITY. 2008. 735 p. [in Russian].*

UDC 340.113

Korystin Oleksandr,Doctor of Juridical Sciences, Professor, Deputy Director,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9056-5475;**Sobko Hanna,**Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department, Odessa State University
of Internal Affairs, Odesa, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5938-3400

METHODOLOGICAL BASIS FOR UNDERSTANDING THE PHENOMENON OF “VIOLENCE” IN CRIMINAL LAW

The article examines the views of representatives of various scientific schools on the definition of the phenomenon of “violence”, in particular, with an emphasis on the features of its relationship with the notion of “coercion”. It is noted that both coercion and violence are direct, individualized and mediated, encoded in the institutes and mechanisms of society, hidden and open, physical and psychological. Any violence is coercion, but not any coercion is violence. The article states that the category of “violence” is considered in various aspects: historical, sociological, psychological, legal, anthropological, biological, political. The scientific search within the framework of the study allowed us to look at the phenomenon of “violence” in the philosophical sense, which is an integral part of the overall development of mankind. On the basis of scientific research, the authors come to the conclusion that such a multi-faceted concept still does not have a single definition. It is noted that ancient philosophers have explored the “force” side of violence, and representatives of medieval philosophy have revealed another, “authoritative” aspect of violence associated with competence, ability to dispose, ability to insist on their own. The beginning of the 20th century was marked by the emergence of many philosophical and journalistic works, in which violence appeared as a vivid image of the embodiment of the most creative force of nature. In the article, having examined the opinions and positions of scientists, the general interpretations of the essence of the phenomenon of violence are outlined and highlighted, and attention is focused on the features of violence. In addition, it is noted that the results obtained in this article create a methodological basis for further improvement of the knowledge system about the concept of violence in criminal law.

Keywords: violence, coercion, category, concept, phenomenon of violence, philosophical and legal concepts, methodological aspects.

Отримано 07.06.2019